

ПРОУЧВАНЕ

**на възможностите за
насърчаване на развитието
на туризма чрез прилагане
на СВОМР на територията
на МИГ - Кирково -
Златоград, с цел
оползотворяване на
туристическия потенциал
на двете общини**

2018 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

<i>Въведение</i>	2
<i>ЧАСТ I Описание на територията, обхваната от МИГ Кирково - Златоград</i>	2
1.1. КРАТКА ПРИРОДО-ГЕОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	3
2.1. СОЦИАЛНА СФЕРА.....	5
3. ИНФРАСТРУКТУРНАТА ОСИГУРЕНОСТ	7
4. ПРЕДИМСТВА НА ТЕРИТОРИЯТА.....	11
<i>ЧАСТ III</i>	12
<i>Анализ на ресурсите, свързани с туризма на територията на МИГ</i>	12
1. Култура и културно-историческо наследство, природни забележителности..	12
2. Еко-пътеки и веломаршрути на територията на МИГ Кирково - Златоград....	24
3. Местата за настаняване	27
4. Икономически показатели на местата за настаняване	28
<i>ЧАСТ IV</i>	30
<i>Анализ на силните и слабите страни на туристическия сектор на територията на МИГ</i> 30	
<i>ЧАСТ V</i>	32
<i>Дефицити в предлагането на туристически услуги от публичния / нестопанския и частния сектор на територията на МИГ</i>	32
<i>ЧАСТ VI</i>	33
<i>Добри практики</i>	33
<i>ЧАСТ VI</i>	36
<i>Възможности за насърчаване на развитието на туризма чрез прилагане на СВОМР на територията на МИГ - Кирково - Златоград</i>	36

Настоящото проучване е извършено в изпълнение на Договор за услуга рег. №№ У-04/ 19.11.2018 година, подписан между СДРУЖЕНИЕ С НЕСТОПАНСКА ЦЕЛ "МЕСТНА ИНИЦИАТИВНА ГРУПА - КИРКОВО - ЗЛАТОГРАД и „Интеладвайзърс“ ЕООД с предмет „Извършване на проучвания на територията на Сдружение с нестопанска цел "Местна инициативна група Кирково - Златоград", Дейност 2 „Проучване на възможностите за насърчаване на развитието на туризма чрез прилагане на СВОМР на територията на МИГ - Кирково - Златоград, с цел оползотворяване на туристическия потенциал на двете общини“, съгласно чл.1, ал.2 от Договора.

Въведение

Контекст на проучването, съгласно Договора:

Територията на МИГ е със силно изразена туристическа насоченост, основно на територията на Община Златоград, но туристическият потенциал не е достатъчно усвоен. В същото време, в Община Кирково има изградена туристическа инфраструктура, но секторът не е добре развит, а икономиката като цяло има нужда от диверсификация.

Настоящият документ изследва основно силните и слабите страни на туристическия сектор, както и дефицитите в предлагането на туристически услуги на територията на МИГ Кирково – Златоград, като има за цел да изведе възможностите за насърчаване на развитието на туризма чрез прилагане на СВOMP, които да допринесат за оползотворяване на туристическия потенциал на двете общини.

ЧАСТ I Описание на територията, обхваната от МИГ Кирково - Златоград

Териториален обхват и административни граници на МИГ Кирково – Златоград:

Територията на МИГ Кирково – Златоград се намира в Южен централен район (NUTS 2). Двете общини, обхванати от местната инициативна група се намират в административните граници на две различни области – Кърджали и Смолян, като двете общини имат обща териториална граница. На територията на двете общини са включени 81 населени места, от които 1 град и 80 села.

Община Кирково включва село Кирково и още 71 села: с. Априлци, с. Бенковски, с. Брегово, с. Вълчанка, с. Върбен, с. Върли дол, с. Горно Кирково, с. Горно Къпиново, с. Горски извор, с. Гривяк, с. Дедец, с. Делвино, с. Джерово, с. Добромирци, с. Долно Къпиново, с. Домище, с. Дрангово, с. Дружинци, с. Дрянова глава, с. Дюлица, с. Еровете, с. Завоя, с. Загорски, с. Здравчец, с. Каялоба, с. Китна, с. Козлево, с. Костурино, с. Кран, с. Кремен, с. Крилатица, с. Кукуряк, с. Кърчовско, с. Лозенградци, с. Малкоч, с. Медевци, с. Метличина, с. Метличка, с. Могиляне, с. Мъглене, с. Нане (към 31.12.2016 г. е с 0 жители, но все още не е заличено), с. Орлица, с. Островец, с. Пловка, с. Подкова, с. Пресека, с. Първенци, с. Първица, с. Растник, с. Самодива, с. Самокитка, с. Светлен, с. Секирка, с. Средско, с. Старейшино, с. Старово, с. Стоманци, с. Стрижба, с. Тихомир, с. Фотиново, с. Хаджийско, с. Царино, с. Чавка, с. Чакаларово, с. Чичево, с. Чорбаджийско, с. Шипок, с. Шопци, с. Шумнатица, с. Яковица и с. Янино.

Община Златоград обхваща землищата на 9 населени места – град Златоград и 8 села: с. Аламовци, с. Долен, с. Ерма река, с. Кушла, с. Пресока, с. Старцево, с. Страшимир, с. Цацаровци.

1.1. КРАТКА ПРИРОДО-ГЕОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА

МИГ има ключовото географско положение и трансграничното им значение - на територия на двете общини са разположени ГКПП Златоград-Ксанти и Маказа – пресечни точки между Република България и Република Гърция, **което представлява изключителен потенциал за устойчиво икономическо развитие, чрез по-лесното достигане на бизнеса до чужди пазарни нарастване на туристическия поток.** Територията на МИГ Кирково - Златоград е с общата площ 713,8 кв. км.

Община Кирково се намира на територията на област Кърджали. Община Кирково е втора по население и трета по територия в област Кърджали. Разположена е в региона на Източните Родопи върху площ от 538 кв.км. Граничи с общините Крумовград, Златоград, Джебел и Момчилград. Южната граница на общината съвпада с държавната граница с Република Гърция. Община Златоград е част от общините на територията на област Смолян, разположена е на границата между ридовете на Западните и Източните Родопи. Намира се на около 300 км от столицата – София, на около 70 км от международно-известния курортен комплекс Пампорово и на 55 км югоизточно от областния център град Смолян. Златоград е най-южният български град и е разположен само на 4 км от българо-гръцката граница и на 75 км от Бяло море. На изток Община Златоград граничи с общините Кирково и Джебел, на север с община Неделино, а на запад с общините Мадан и Рудозем. Южната ѝ землищна граница съвпада с границата на Република България с Република Гърция. Територията на общината е 173.4 кв.км., която е 5.41 % от тази на Смолянска област и 0.2 % от тази на страната.

Благоприятното влияние на горите на територията на община Кирково може да се използва за развитието на лова и привличането на туристи. Територията на общината е богата на билки (жълт кантарион, мащерка, белодона, медицински иглика и др.) Възможностите за пълноценно използване на горските площи изискват необходимостта от провеждане на нова залесителна политика, обогатяване на горския фонд с нови видове с цел отглеждане на горски плодове. Това дава възможности за развитие на специфични икономически дейности - събиране на гъби, плодове и билки. В горите живеят различни животни - лисица, вълк, сив заек дива свиня, сърна и др. От птиците разпространени са - фазан, керкенец, сойка, полски врабче, скален орел, скален гълъб и др. **Разнообразната флора и фауна се добра предпоставка за развитие на екологичен, ловен и рекреативен туризъм.**

Климатът на територията на МИГ – Кирково – Златоград попада в Източнородопския нископланински климатичен район на Южнобългарската климатична подобласт. Нископланинският релеф, характерен за територията на община Кирково и част от територията на община Златоград благоприятства навлизането на топлите течения от Бяло море са основни фактори за формиране на климата за по-голямата част от територията на МИГ Кирково – Златоград. Друг фактор са планинските територии (община Златоград), в които се наблюдава понижение на температурата и увеличение на количеството валежи. Характеристиките на релефа на двете общини определят преходно – средиземноморски климат на територията на община Кирково, преминаващ към умерено-континенталният климат на територията на община Златоград в нископланинските участъци. Климатът на територията се отличава с прохладно до умерено лято на територията на община Златоград и продължително и горещо на територията на община Кирково (поради нископланинския релеф). Зимата е сравнително мека и в двете общини. За община Златоград средногодишната температура на въздуха е 12,2°C, за община Кирково тя е между 11°C и 13,2°C. Средногодишната максимална и средногодишната минимална температура в община Златоград са съответно 17,1°C и 4,9°C, като средномесечната максимална е през август (28,4°C), а средномесечната минимална през януари (- 2.1°C).

Хидрография: През територията на МИГ Кирково - Златоград преминава р. Върбица, реката с най-голям модул на оттока в България, с обща дължина 98,1 км и с водосборна площ 1202,8 км². Тя води началото си от вливането на реките Малка река и Голяма река в центъра на гр. Златоград. След Златоград долината на р. Върбица се разширява, става по-слабо залесена и с множество меандри. В района на село Фотиново, община Кирково реката завива на север и запазва тази си посока до устието си, като долината ѝ става много широка. Влива се отдясно в река Арда (в язовир "Студен кладенец"), на 227 м н.в., в района на село Соколско, община Кърджали. И двата притока на реката имат нарушение на естествения си отток чрез съществуващите хидротехнически съоръжения – язовир „Златоград“ на Малка река и хвостохранилище „Ерма река“ на р. Ерма река – приток на р. Голяма река. Освен това, притоци на р. Върбица са реките Неделинска и Кушленска. Терасата на р. Върбица в местността „Пресека“ се използва за водоснабдяването на гр. Златоград, посредством 4 броя водоземни кладенци.

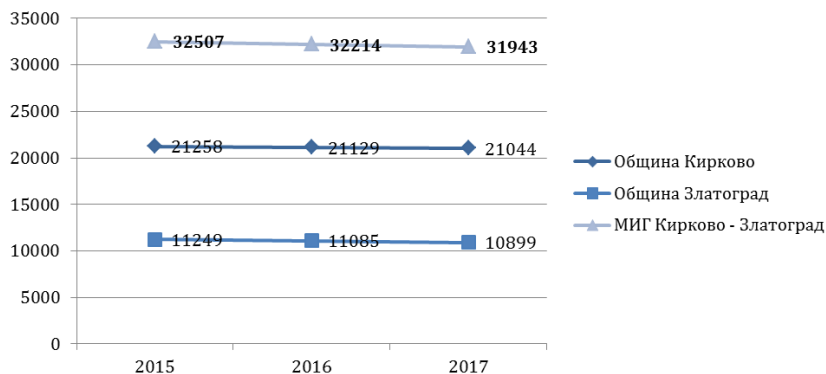
Почвите са основен природен ресурс на територията. В община Кирково най-разпространени са канелените и кафявите горски почви, които се характеризират с маломощен хумусно-алувиален слой и са подходящи за отглеждане на топлолюбиви интензивни култури като слънчоглед, тютюн, лозя, на трайни насаждения и картофи. В районите на разпространението им ерозионните процеси са засилени. Почвената ерозия оказва неблагоприятно влияние върху развитието на селското стопанство, като решение на проблема е провеждането на регулярни мероприятия по залесяване. Най-характерни за община Златоград са: канелени горски излужени (9 758,9 ха), кафяви горски -тъмни (1 175,7 ха), кафяви

горски-преходни (8 337,1 ха), горски-светли (11 758,9 ха), алувиално-делувиални (5,9 ха), хумусно-карбонатни (1 107 ха). По поречието на реките Върбица и Кирковска се срещат алувиални и делувиални почви (на територията и на двете общини), образувани от разнороден, включително и грубчастичен наносен материал. Подходящи са за отглеждане на зеленчуци и коноп поради голямото количество влага, която получават от почвените хоризонти.

2.1. СОЦИАЛНА СФЕРА

На територията на МИГ се наблюдава намаляване на населението. На лице е намаляването на населението, най-вече на хората в трудоспособна възраст, което се дължи на множество причини, от които високите нива на безработица, ниските доходи и др. По данни на НСИ от 31.12.2017 г. населението, живеещо на територията на двете общини Кирково и Златоград е 31 943 души. Динамиката в броя на населението е изследвана за период от 3 години (2015 – 2017) и е представена на следващата фигура:

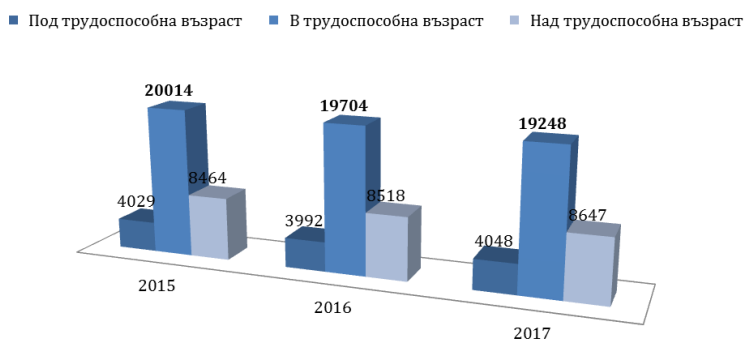
Фигура 1 Динамика на населението на територията на МИГ Кирково – Златоград през периода 2015 – 2017 г.

За изследвания период населението на МИГ Кирково – Златоград намалява с 1,7 % или със 564 души. Намалението на населението за същия период за всяка от двете общини е с близки

стойности, населението на Община Кирково намалява с 214, а това на Община Златоград с 35 души.

Фигура 2 Данни за населението в под, над и в трудоспособна възраст на територията на МИГ Кирково – Златоград през периода 2015 – 2017 г.

Трудоспособното население на територията на МИГ Кирково – Златоград е най-голямата група от населението. През 2017 г. трудоспособното население представлява 60,3 % от цялото население, живеещо

на територията на МИГ (19 248 души), като в началото на изследвания период това съотношение е 61,6 % (20 014 души). Жените в трудоспособна възраст през

2017 г. са 9 045 (45,9 % от трудоспособното население), мъжете – 10 659 (54,1 % от трудоспособното население).

Образователната структура на населението влияе върху местния икономически потенциал, като ограничава или създава възможностите за повишаване конкурентоспособността на местния бизнес и инвестиционната привлекателност на територията.

В следващата таблица е представена образователната структура на населението от преброяването през 2011 г, НСИ:

Таблица 2 Образователна структура на населението

	Кирково		Златоград		общо		дял за страната
	брой	дял %	брой	дял	брой	дял %	
<i>висше образование</i>	1150	5.56%	1188	10.15%	2338	7.22%	20%
<i>средно образование</i>	5657	27.33%	5120	43.75%	10777	33.26%	43%
<i>основно</i>	8810	42.56%	3285	28.07%	12095	37.33%	23%
<i>начално</i>	2851	13.77%	1352	11.55%	4203	12.97%	8%
<i>незавършено начално</i>	1525	7.37%	492	4.20%	2017	6.23%	5%
<i>никога не посещавали училище</i>	659	3.18%	244	2.09%	903	2.79%	1%
<i>деца до 7 г.</i>	47	0.23%	21	0.18%	68	0.21%	0%
население НСИ 2011	20699		11702		32401		

Източник: НСИ

В образователната структура на двете общини има значителна разлика, като община Златоград се характеризира със по-добро образователно ниво. Значителна разлика при община Златоград в сравнение със средната образователна структура на национално ниво има само в дела на висшестите, който в община Златоград е 10,15 % от населението, а за страната този показател е 20 %. От населението на общината, което е над 7-годишна възраст, с висше образование към 2011 г. са 1188 души или 10,15%, като 83% от тях, живеят в общинския център. Със средно образование са 5120 души, или 43,75%, а с основно образование са 28,08 %. Броят на лицата, които никога не са посещавали училище, е само 2,06%, или 244 души от общината.

За разлика от община Златоград, населението в община Кирково се характеризира със сравнително по-ниско образователно ниво и професионална квалификация. По категории на образователно ниво на населението, общината значително изостава от средните за страната показатели. Делът на *специалистите с висше образование* е 5,56 % (1150 души), а групата на населението със *средно образование* е 27,33 % (5657 души). Преобладават лицата с *основно и по-ниско образование* – 63,70 % (13186 души) от населението на общината, а дела на *неграмотните* е 3,18 % (659 души). Образователната структура на населението е свързана с развитието на местния икономически потенциал, с възможностите за повишаване конкурентоспособността на местния бизнес и инвестиционната

привлекателност на общината. Това налага провеждане на целенасочена политика за развитие на човешкия капитал, като се акцентира върху придобиване на базови професионални умения и ограмотяване на лицата без образование.

Здравеопазване. На територията на община Кирково няма болнични заведения има само едно лечебно заведение за извънболнична помощ – самостоятелна медико-диагностична лаборатория, регистрирана през 2013 г. по данни на НСИ за изследвания период. Здравното обслужване се осъществява от медицински кадри на индивидуална практика за първична медицинска помощ, чиито брой през 2014 г. е 8 лекари и от медицински кадри на индивидуална практика за първоначална стоматологична помощ - 11 броя. Най-близките болници, от които се обслужва населението на община Кирково са МБАЛ в гр. Момчилград, гр. Кърджали и гр. Златоград.

Болничната помощ в община Златоград се предоставя от МБАЛ „Проф. Д-р Асен Шопов“ ЕООД, която разполага със 70 легла през 2014 г., а използваемостта им е 77,82%. В нея функционират 7 отделения: „Вътрешни болести“, „Детски болести“, „Хирургия“, „Акушерство и гинекология“, „Неврология“, „Физиотерапия и рехабилитация“ и „Образна диагностика“. МБАЛ обслужва населението на три общини **Община Златоград, Кирково** и Неделино, като болницата разполага и с Център за спешна медицинска помощ.

3. ИНФРАСТРУКТУРНАТА ОСИГУРЕНОСТ

Пътната мрежа на **община Кирково** включва първокласни пътища (46 км) и третокласни пътища (63 км) второкласни пътища няма. Дължината на общинските пътища към 31.12.2014 г. е 295 км.

Стратегическо значение за развитието на община Кирково има първокласният път Е-85, който е част от общоевропейския транспортен коридор №9 (Финландия-Украйна-Румъния-Русе-Хасково-Александруполис).

Реалната експлоатация на транспортния коридор нараства след 9 септември 2013 г. с отварянето на ГКПП „Маказа – Нимфея“ при с. Лозенградци, до който води 24-километров асфалтов път от българската страна. По медийна информация три месеца по-късно това е третият по натовареност пункт между България и Гърция – с над 86 хиляди коли и около 210 хиляди пътници в двете посоки, с прогнозно нарастване на колите до 50 хиляди месечно през лятото на 2014 г.

Железопътният транспорт е представен от железопътната линия Кърджали - Момчилград – Подкова, която осигурява връзката на общината с областния център Кърджали и съседната община Момчилград. Дължината на жп линията на територията на община Кирково е 5.5 км.

На територията на община Кирково няма изградена автогара. В момента ежедневни автобусни превози се изпълняват от и до областния център гр. Кърджали и градовете София и Варна.

Община Златоград се обслужва единствено от автомобилен транспорт. Пътната мрежа на общината е сравнително добре развита, имайки предвид затрудненията, които възникват от пресечения релеф.

Дължината на републиканската пътна мрежа на територията на общината е 28,125 км. Характерно за общината е, че по-голямата част от населените места се обслужват с пътища от републиканската пътна мрежа, които обхващат над 97 % от населението. Това се отнася за селата Старцево, Долен, Ерма река, Страшимир, Цацаровци, Пресока, Фабрика, Кушла. Единствено пътната връзка с. Аламовци - Златоград преминава изцяло по общински пътища.

Важна транспортна артерия, имаща голямо значение за транспортните и икономически връзки за общината е път I-5 Кърджали-Подкова-ГКПП Маказа, който е част от Трансевропейски коридор №9. Пътят преминава на територията на съседната Кърджалийска област. Пътната отсечка дава възможност за бързо транспортиране на произведените в общината и областта стоки, предвидени за износ по направление на ЕС или Централна Азия, като същевременно представлява и предпоставка за развитие на услугите и създаването на малки и средни предприятия в Община Златоград.

Всички населени места са свързани с общинския център.

Представа за степента на изграденост на пътната мрежа в община Златоград дават данните за нейната гъстота – измервана дължина на пътищата (км) на 1000 км² територия.

Експлоатацията на републиканската и местната пътна мрежа създава сериозни затруднения за общината във финансов аспект, особено с увеличаването на транспортния трафик след разкриването на ГКПП „Златоград-Ксанти“. Състоянието на републиканската пътна мрежа е в незадоволително състояние и това налага нейната рехабилитация, като дължината на пътищата от републиканската пътна мрежа, подлежаща на спешен ремонт, е около 20 км. В последните години са изцяло рехабилитирани основно само 2,9 км от РПМ.

Общинската пътна мрежа е с дължина 84,392 км. Състоянието на общинската пътна мрежа в община Златоград е силно влошено и също са необходими спешни мерки за тяхното рехабилитация. От ремонт и текуща поддръжка се нуждаят около 60% от тази мрежа.

Услугите водоснабдяване и канализация на територията на община Кирково се предоставят от „Водоснабдяване и канализация“ ООД Кърджали. Регионалният генерален план на „ВиК“ ООД Кърджали от юли 2013 г. показва, че дружеството предоставя услугите си в 43 от общо 72 населени места на общината, като обслужените граждани в обхвата на плана са 18 255 жители на общината.

Процентът на водоснабдените населени места в община Кирково е 58.90%, което е по-високо ниво от средното за област Кърджали – 50.53%, и по-ниско от средното за страната ниво от 84.6%. Към 2013 г. дължината на разпределителните мрежи е 22.21 км, а на канализационната система – 20.84 км. Останалите водоснабдителни системи в община Кирково – помпени и гравитачни, обслужват райони с население под 2 000 души. Нивото на изграденост на канализационната мрежа в община Кирково е ниско. Съществен проблем при изграждане на канализационната система е икономическата ефективност на инвестициите, които се влияят и от сравнително малкото на брой население в отделните населени места.

Всички населени места от **община Златоград** са водоснабдени, но „ВиК“ оперира водоснабдителните системи в град Златоград, селата Старцево, Ерма река и Долен. Останалите населени места са захранени от собствени водоизточници. Общият брой на абонатите в общината е около 7500, а приблизително 90 % от населението е обхванато от водоснабдителна система и около 60 % с канализационна. При по-продължителни засушавания, режим на водоснабдяването има в селата Ерма река и Долен. Съществуващата водопроводна мрежа е с тръби от различен вид и диаметър (етернитови, стоманени, полиетиленови). Преобладават етернитовите (азбестоциментови) тръби, които са амортизирани, ненадеждни и морално остарели. Те водят до чести аварии и до значителни загуби на питейна вода, както и на влошаване на нейните хигиенни характеристики. Това е основна причина загубите на води да са високи-над 50% за общината. Частичната подмяна на вътрешната водопроводна мрежа на града и селата с нови полиетиленови тръби е извършена през последните години, основно чрез реализирани инвестиции от страна на дружеството и на общината. Основните ефекти от подмяната са свързани с намаляване на загубите и подобряване на хигиената на водоснабдяването. Строителството на канализационната мрежа в Златоград започва през 1962-1963 година и продължава на етапи. Системата е предназначена за битови, промишлени и отпадни води. Изградени са и функционират 22 км мрежа при необходимите – 36 км. Дължината на улици без изградена канализация е около 14 км. Процентът на изграденост е около 61%. Видът на тръбите е приблизително следният: бетонови-90%, полиетиленови – 10%. Делът на населението, обслужвано от канализацията е около 75%.

Пречиствателната станция за отпадъчни води на град Златоград е изградена по работен проект от 2004 година. Изградена е по технологична схема за механично и пълно биологично пречистване на отпадъчните води в биобасейни, оразмерени за работа на режим на „продължителна аерация“ и обеззаразяване на утайките с ултравиолетово облъчване. Излишните активни утайки се третират в уплътнител и се обезводняват на лентова филтър-преса. ПСОВ е въведена в експлоатация през 2007 година. Намира се в общински имот, находящ се на левия бряг по течението на река Върбица под града. Станцията е собственост на Община

Златоград. Експлоатационният ѝ период е 30 години, оразмерена е с капацитет за общо 9913 еквивалент-жители, при $Q_{ср} \text{ ден} = 2632 \text{ m}^3/\text{d}$ в края на експлоатационния период. Според заключенията на "В и К" ЕООД- гр. Смолян, ПСОВ работи нормално и стойностите на показателите са в нормите за категорията на водоприемника. Поради факта, че висок процент от населението не е обхванато от канализация, натоварването е на около 50% от предвиденото. Благоприятен факт е, че до момента дейността на промишлеността в града не е съществен фактор върху работния режим на водоснабдителната и канализационна система на града, включително върху работата на ПСОВ.

Отпадъци

През 2010 г. всички общини на територията на област Кърджали са преминали към обезвреждане на образуванията на своя територия твърди битови отпадъци (ТБО) на общинско депо за ТБО с. Вишеград, общ. Кърджали. От януари 2010 г. общините Кирково, Момчилград, Ардино и Черноочене (от 2006 г.) депонират битови отпадъци в посоченото по-горе депо.

Екологичните проблеми се изразяват главно в замърсяване на почвата от твърди битови отпадъци. В системата на организираното сметосъбиране са обхванати 60 населени места, а извън нея остават 13 селища. В границите на общината са изградени две сметища за твърди битови отпадъци – с. Първица и с. Тихомир. Проблемите, свързани с експлоатацията на съществуващите сметища се изразяват главно в нарастване количеството на битови отпадъци. Това крие сериозни рискове за здравето на местното население и води до замърсяване на околната среда. През 2009 г. по проект финансиран от ИСПА е извършена рекултивация на сметището край с. Първица.

Съществен проблем за община Кирково е отстраняването на нерегламентираните сметища, около населените места, които не са обхванати от системата на организираното сметоизвозване. Това води до замърсяване на почвите и намаляване на техните качествени характеристики. Рекултивацията на засегнатите площи ще окаже положително влияние на екологичния статус на територията и ще повиши нейната привлекателност.

За хармонизирането на местната политика за управление на отпадъците с промените в ЗУО, през 2013 година **Община Златоград** разработи стратегическата рамка, която предвижда постигането на конкретни цели до 2020 година, чрез прилагане на интегрирана система за разделно събиране на отпадъците. В тази връзка през 2014 година ще бъде актуализирана и допълнена, приетата и одобрена с Решение Д625/28.04.2010 година на Общински съвет Златоград, Програма за управление на отпадъците в Община Златоград.

Системата за събиране на отпадъци е обхванала цялата територия на Община Златоград и обхваща 100 процента от населението. Включени са всички населени

места, с изключение на селата Фабрика и Мързян, в които няма постоянно пребиваващи жители. Събирането и извозването на отпадъците се извършва от общински отдел „Чистота“, със специализирани сметосъбиращи машини. Твърдите битови отпадъци се депонират на регионалното депо за ТБО-гр.Мадан. Депото е изградено и функционира съгласно нормативната база. Съгласно комплексно разрешително експлоатацията на новата клетка на регионалното депо ще се извършва по технология, която включва и запръстяване.

В Община Златоград има отредена площадка за строителни отпадъци, където се контролират постъпващите отпадъци. Такива площадки има само в пет общини от областта. Започната е процедура по обособяване на площадка за компостиране на биоразградим зелен отпадък.

4. ПРЕДИМСТВА НА ТЕРИТОРИЯТА

- ✓ *Ключовото географско положение - двете общини са с ключово трансгранично значение, тъй като на територия им са разположени ГКПП Златоград-Ксанти и Маказа – пресечни точки между Република България и Република Гърция. Географското положение е потенциал за по-лесно достигане на бизнеса до високо-конкурентни пазари и **за нарастване на туристическия поток**. Важна транспортна артерия, имаща голямо значение за транспортните и икономически връзки на МИГ е първокласният път E-85 (преминава през територията на община Кирково), който е част от общеевропейския транспортен коридор №9 (Финландия-Украйна-Румъния-Русе-Хасково-Александруполис) и води до ГКПП „Маказа – Нимфея“.*
- ✓ *Наличието на Геотермално находище - Ерма река, което е изключителен потенциал за развитието на територията, уникално и перспективно енергийно и балнеоложко находище не само на местно, но и на национално ниво.*
- ✓ *Полупланинският и планински релеф са предпоставка за силно развитото пасищно животновъдство в миналото и условие за високопланинско животновъдство и в настоящия момент.*
- ✓ *Съхранената и чиста природа, природните забележителности богато биологично разнообразие – редки и изчезващи видове и растения, високата наситеност със защитени територии и зони, могат да бъдат оползотворени **за развитие на екологичен туризъм, орнитологичен и други форми на алтернативен туризъм**.*
- ✓ *Възможности за развитие на водните ресурси (р. Върбица и нейните притоци) за развитие на водни спортове и спортен риболов.*
- ✓ *Физико-географските условия (преобладаващия планински характер на релефа) и структурата на поземлените ресурси, както и регулираната горскостопанска дейност, са значителен потенциал за развитието на горското стопанство .*

- ✓ *Значителният горски фонд, позволява развитие на целогодишен туризъм в разнообразни алтернативни форми, в т.ч. лов и риболов, развитие на дърводобива и дървопреработването, рационално и екологосъобразно ползване на диворастящите билки, горски плодове и гъби.*
- ✓ *Екологично чистите ливадни тревы и лечебни растения са предпоставка за нарастващо развитие на пчеларството.*
- ✓ *Добри екологични характеристики (въздух, почви, шум, ниско замърсяване), които позволяват развитие на екологично земеделие и туризъм.*
- ✓ *Добре изградена пътна мрежа, въпреки че на места и в двете общини състоянието и не е много добро;*
- ✓ *Функционираща пречиствателна станция за отпадни води – ПСОВ – Златоград за територията на град Златоград;*
- ✓ *На територията на МИГ няма значими замърсители на атмосферата и не са регистрирани емисии на вредни вещества.*

ЧАСТ III Анализ на ресурсите, свързани с туризма на територията на МИГ

В настоящата част са представени основните културно-исторически и природни дадености на територията на МИГ Кирково – Златоград, свързани с потенциала за развитие на туризма.

1. Култура и културно-историческо наследство, природни забележителности

ОБЩИНА КИРКОВО

Историческото наследство на **община Кирково** дава възможност за **развитие на алтернативен туризъм**. На територията на общината съществуват множество исторически останки от различни епохи, сред които:

- Античния некропол и средновековната крепост и селище в местността Асара край с. Крилатица – обявено за паметник на културата.
- Тракийска крепост при връх Воатене.
- Антично селище при с. Загоричене.
- Скални тракийски гробници до с. Подкова и с. Веслец.
- Римска крепост при с. Остиново.
- Куполна гробница “Пунар кая” (Скалния кладенец) в района на с. Старейшино.
- Римски мостове в селата Дрангово, Тихомир, Лозенградци и др.

Основният проблем с историческите забележителности е свързан с тяхното състояние – скалните гробници са ограбени, запазени са само основите на крепостите. Липсват достатъчно финансови средства за охрана, консервиране, социализиране и експониране. Историческото наследство на община Кирково е предпоставка за развитие на културно-исторически и познавателен туризъм.

Районът предлага обозначени маршрути до различни културни паметници и исторически местности. На територията има изградени редица религиозни храмове с културно-историческа и архитектурна ценност.

- Средновековна църква - с. Добромирци.
- Джамията в село Бенковски (община Кирково) е голяма и внушителна, наскоро реновирана сграда, намираща се близо до центъра на селото. Обектът е действащ и тук се събират на молитви мюсюлмани от целия регион. В двора на джамията се намира друга забележителност на село Бенковски - Вековно дърво (зимен дъб), което е на повече от 200 години.
- Джамията на седемте девойки (Еди къзларджамиси), с. Подкова, община Кирково. Обектът е недвижима културна ценности, възстановен е през 2009 г.

Голямото разнообразие, уникалните природни забележителности и съхранената природа, незасегната от негативните влияния на индустриализацията превръщат екотуризма в един от приоритетите за развитие на общината.

Капещият камък (Дамла кая)

В близост до куполната гробница (Пунар кая) край с. Старейшино (на около 300 метра от нея), срещу течението на източното дере има култов комплекс от неголям водопад, каменно провирало и капеща по скалите вода. Сред хората от района този комплекс е известен като “Дамла кая”.

Капището е известно сред населението с поверие за лечебните му качества. Мястото е често посещавано, за което свидетелстват много оставени по клоните конци, парцалчета и части от дрехи, както го изисква ритуалът. Местността е изключително красива.

СЕЛО БЕНКОВСКИ - ГЪБАТА, ЛЪВЪТ, СКАЛНА ГРОБНИЦА

Гъбата се намира непосредствено край пътя за Златоград, в посока с. Добромирци (между селата Дедец и Добромирци), на около 1 км от с. Бенковски. Вижда се добре от пътя (от дясната страна). Разположена е пред внушителен скален комплекс. Изваяна е от природата в пясъчници. Има височина 2 м, а гуглата е с диаметър 3 м. Обявена е за природна забележителност през 1982 г., като защитената площ е 0.2 дка.

Лъвът се намира северозападно от с. Бенковски, в посока с. Китна, вляво, преди моста над р. Върбица. Най-добре се забелязва от самия мост (или в неговия край),

като се погледне в обратна на движението посока. Пред фигурата има метален бункер. Това е скална форма, която в резултат на външните земни сили – вода, слънце и вятър е придобила причудлива форма, напомняща полегнал лъв (лъвица). Изваяна е в едрозърнест пясъчник. Обявена е за защитен обект през 1982г.

Местните хора я наричат “Дупчения камък”. Намира се в близост до пътя за с. Мъглене, вдясно от шосето, на около 300 м след последните къщи на мах. Веслец. Гробницата е ограбена още в древността. Куполът е пробит допълнително и така се е образувало провирало. Хората вярват в лековитата сила на мястото и често търсят там лек за болки, които “идват и си отиват” (ревматизъм, шарка, стресови неврози и др.). След като се промушат 3 пъти през отвора (отдолу – нагоре), те оставят част от дреха на близкото дърво с надежда болестта да остане там.

СЛОНЪТ

Оригинална форма на изветряне, изваяна в пясъчници. Намира се в района на с. Каялоба, малко след находището на пърнари – след Джамимахле (Махалата с джамията), на около 300 м (след втория завой). Удивително напомня фигурата на слон, особено ако се погледне от изток. “Хоботът” оформя сводообразна дупка, използвана от местните хора като лечебно провирало. По околните борови дървета могат да се видят окачени конци, парцалчета, части от дрехи. Целият район е осеян с интересни форми на изветряне, формирани сред пясъчници с интересна слоистост.

НАХОДИЩЕ НА ПЪРНАРИ

Пърнарът (*Quercuscoccifera*) е вечнозелен дъб, реликтен вид от средиземноморски произход. Включен е в Червената книга на България, в категорията на редките видове. Развива се като храст или малко дръвче с височина 5-6 м. Листата му са дребни, от 1.5 до 4 см дълги и до 3 см широки, кожести, тъмнозелени, бодливи. Жълъдите му достигат до 2.5 см дължина и са с променлива форма.

През 70-те години в района на с. Каялоба, малко след Джамимахле (Махалата с джамията), която е след същинското село, от дясната страна на пътя за Златоград, са открити три пърнарови дръвчета с височина 3, 4 и 5 метра. Като единствени представители в региона, през 1981г. те са обявени за природна забележителност. Теренът, на който растат пърнарите, е с южно изложение, наклонен. Основната скала е типичен пясъчник, почвата е плитка, канелена горска. Произходът на трите пърнарови дръвчета не е изяснен. Под тях, на площ от около 50 дка има много стари пърнарови храсти, които заедно с хвойновите образуват едно напълно завършено хвойново-пърнаровосъобщество. Някои от пърнаровите храсти достигат до 1.5 м

височина, други са съвсем ниски. Възможно е трите дръвчета да са подкастрени храстчета, които впоследствие са се развили като дръвчета. В близката борова гора, западно от джамията, покрай дерето има още няколко пърнарови дръвчета и храсти.

Дървената Джамия

Намира се в с. Подкова. Това е изцяло дървена постройка, уникален образец на стара строителна технология. Според легендата тя е била построена от 7 момичета, чиито любими не са се завърнали от война. Продали си цялата зестра, за да закупят материалите и за една вечер построили джамията. Повече никой не ги е видял. Смята се, че това е станало на 6 май и сега всяка година на този ден се събират хора от целия край в двора на джамията, чете се мевлид, коран и молитви. А гостите се гощават с пилаф. Нарича се “Еди къзларджамиси” (Джамията на седемте момичета). В района се забелязват древни изсичания и улеи в скалите. Местните хора твърдят, че това са следи от влаченето на огромните дървени трупи, използвани при градежа. Джамията е действаща. През 2009г. тя е възстановена, като е съхранена древната строителна технология. Обектът е паметник на културата.

Древни мостове

Старите мостове в Източните Родопи са ценно архитектурно-историческо наследство. През територията на община Кирково е преминавал важен път, свързващ вътрешността на страната с Беломорска Тракия през днешния проход Маказа. Пресеченият планински терен и поройните дерета и реки са принудили строителите да изградят редица мостове за тяхното преминаване. Те са едносводести и многосводести. Засводяването става в полукръг, като ширината на подпорното засводяване е 4-5 до 8 м. Такива съоръжения има в селата Долно Къпиново (върху приток на Къпиновска река), Дрангово (на р. Пещерска), Шумнатица, Лозенградци, Тихомир, Кирково и др.

МОСТОВЕТЕ В С. ШУМНАТИЦА

Живописното село Шумнатица е съставено от няколко махали (Каменска, Пехливанска, Шиковска, Чилингирска и др.). Много от къщите са необитаеми. На местната рекичка и нейните притоци са изградени няколко моста. Първият е в центъра на махала Каменска (в близост до кметството), непосредствено до новия мост, по който минава асфалтираният път. Той е едносводест. Сводът е широк 10.1 м и висок 6.80 м. Облицован е с правоъгълни плочи и корниз. Платното е дълго 19.30 м. Широко е 2.70 м, като в единия край е разширено с 1.50 м. Нагоре срещу течението на рекичката има още два моста. В района има Римски път и действаща воденица.

МОСТЪТ КРАЙ С. КИРКОВО

Изграден е над малката река Солуцка (някои я наричат Кирковска река). Тръгва се по пътя за Лозенградци, но в края на селото се завива към местността Баничките. Тесният коларски път, водещ край "Баничките", минава покрай оградите на няколко зеленчукови градини и достига до моста.

До него може да се тръгне и по рекичката, срещу течението. Мостът е само на около 150 м от изворчетата, прикрит от вековни елови дървета. Той е трисводест, дължината на пътното платно е 22.70 м, а височината на отделните сводове е съответно 3.10; 5.0 и 2.0 м. Изцяло запазен. Построен е върху здрава основа (скала).

ЗАЩИТЕНА МЕСТНОСТ "ГЮМЮРДЖИНСКИ СНЕЖНИК"

Районът е обявен за защитена местност през 2003г. и заема площ от 1926,4 ха. В нея попадат землищата на селата Горно и Долно Къпиново, Чакаларово, Шумнатица и Кремен от община Кирково. На юг достига до държавната ни граница с Гърция, като обхваща района на връх Вейката (1463 м), най-южната точка на България – част от рида Гюмюрджински снежник. Гледката от върха е неописуема. От там при ясно време се вижда голяма част от съседна Гърция, Бяло море, Портолагос и др. До върха има няколко подхода. Единият е през село Чакаларово. В края на селото, до моста има черен път, по който за около час и половина се стига до бившата гранична заграда. От там се върви по пътека покрай граничната бразда и след около още 2 часа се стига до върха. Природата в местността е добре съхранена.

Съществуват големи участъци, в които има остатъци от така наречената Силва магнабулгарикум (Великата българска гора), впечатлила много пътешественици в далечното минало. Запазени са първични яворови, букови и буково-елови гори на възраст над 150 години. Много от екземплярите надхвърлят 300, дори 400 години, а има и единични дървета, които вероятно са много постари. На територията са установени 62 дървесни и храстови вида. В Червената книга на България са включени 11 растителни вида. Някои от тях са родопски крем (балкански ендемит, единствено находище за Източните Родопи), казашка хвойна, тис, планински явор, бук и др. Фауната е по-слабо проучена. Установени са скален орел, малък ястреб, осояд, черен кълвач, малък ястреб, мечка и др.

На територията на **община Кирково** има 21 читалища регистрирани в Министерството на културата, като 12 от тях развиват дейност и имат съдебна регистрация:

- Народно читалище „Възраждане" с. Бенковски;
- Народно читалище „Христо Ботев" с. Добромирци;
- Народно читалище „Васил Левски" с. Дрангово;
- Народно читалище „Васил Априлов" с. Чорбаджийско;
- Народно читалище „Родопска пробуда" с. Тихомир;

- Народно читалище „Пробуда“ с. Фотиново;
- Народно читалище „Пеньо Пенев“ с. Кърчовско;
- Народно читалище „Хр. Смирненски“ с. Чакаларово;
- Народно читалище „Искра“ с. Домище;
- Народно читалище „Елин Пелин“ с. Д. Къпиново;
- Народно читалище „Христо Ботев“ с. Завоя;
- Народно читалище „Н. Й. Вапцаров“ с. Кирково.

Към посочените читалища функционират библиотеки с общ библиотечен фонд 81 127 бр. книги и 2 410 читатели, като ежегодно се заделят средства за закупуване на нови книги и обновяване на библиотечния фонд. Към момента не са използвани пълноценно възможностите на читалищата за предоставяне на информация за населението и превръщането им в място за събиране на хора с близки интереси.

В пет от читалищата в община Кирково се развива дейност по програмата „Глобални библиотеки – България“, която стартира през 2009г. и завърши през 2011 г., - НЧ „Н. Й. Вапцаров“ с. Кирково, НЧ „Родопска пробуда“ с. Тихомир, НЧ „В. Левски“ с. Дрангово, НЧ „Възраждане“ с. Бенковски и НЧ „Пробуда“ с. Фотиново. Всички те получиха ИКТ оборудване и интернет за посетителите. Така те постепенно се превръщат в съвременни, модерни обществени информационни центрове.

ОБЩИНА ЗЛАТОГРАД

В границите на град Златоград са декларирани 118 недвижими културни ценности, от които 112 са архитектурно-строителни, 3 са археологически, 3 са художествени. Те са обособени на отделни ареали и са групирани в пет групови паметници на културата, както следва:

1. Архитектурно-градоустройствен комплекс №1, деклариран с Писмо №2174/28.08.1970 г.
2. Комплекс 2 в квартал 8, деклариран с Писмо №2174/28.08.1970 г.
3. Комплекс 3 - Ансамбъл „Беловидово“, деклариран с Писмо №2174/28.08.1970 г.
4. Комплекс 4-Ехленска махала, деклариран с Писмо №2174/28.08.1970 г.
5. Групов паметник на културата, кв.86, деклариран с протокол №25/07.07.1987 г.

Според оригиналната си функция, основната част от недвижимите културни ценности са жилищни и жилищно-търговски сгради. Всички те са били частна собственост.

Преобладаващата част от Недвижимите културни ценности са концентрирани в старинната градска част, която съвпада с историческото ядро. Те имат значителен принос за формирането на специфичния обемно-пространствен и архитектурно-

художествен облик на стария град. Както в миналото, така и днес това са представителните и обществено-активни части на града, които привличат интерес и посетители. Запазените НКЦ не само придават специфичен характер на заобикалящата градска среда, но и разказват богатата история на стария град.

Списъкът на обектите на територията на град Златоград със статут на недвижими културни ценности е приет на заседание на Експертния съвет на НИНКН, проведено на 29.04.2011 г.

По-значимите недвижими културни ценности са:

Първото взаимно училище е поставило началото на просветно - образователното дело в Родопите, се намира в Златоград. Тук е открит и най-стария писмен паметник от Родопското Възраждане - „Златоградски писмовник” (датиращ от 1852 година), който е без свой аналог сред откритата досега възрожденска книжнина в България.

Първото килийно училище в Родопите също се е намирало в Златоград, то е било в двора на **най-старата църква в Родопите „Успение Богородично”**- построена през 1834 година, според преданието, за 40 нощи.

Златоград е средище на най-старите традиции на материалната култура и бита на нашия народ. Постройките в резервата се отличават с белите си зидове около дворовете, с откритите одъри, белите обли комини, с широките дъбови врати. Срещат се елементи от ксантийски и пловдивски тип. В дворовете на повечето къщи има кладенци, оградени с дъбови кошове, с "врътки" за въжето и стрехи от едноулучени керемиди. В старата част на града се намира и Възрожденския ансамбъл, който не е само застинала картина от онова време. И досега комините на неговите къщи димят, а стаите му се изпълват с родопска песен и глъч.

Златоград стана изключително популярен в последните десет години, когато тук се създаде уникалният **Етнографски ареален комплекс** –единствен по рода си в България. Той е истински музей на открито и атмосферата му ни връща – в архитектура, интериори и занаяти – към българското Възраждане и разкрива по атрактивен начин хилядолетната история на Златоградския етнокултурен район. Архитектурният резерват представлява една експозиция „на живо”. Разположен е в един от кварталите на Златоград, известен с името си „Стария град” - няколко улици с обитаеми къщи в традиционен архитектурен стил. Някои от къщите са превърнати в приятни кафенета и ресторанти.

Златоград и неговият етнографски комплекс привличат много гости през лятото, но благоприятните условия през всички сезони са предпоставка за целогодишен приток на туристи. В музея, където са експонирани историята и бита на местните хора, има сватбени носии, уникална колекция от чанове и древни артефакти. Пресъздадени са цели стаи, в които може да се проследи автентично битът на българина. Работилниците са разпръснати из комплекса, пълни са с красоти и са отворени целогодишно. Майсторите демонстрират и разказват за своите занаяти, показват последните си изделия. Тъкачеството е традиционно за района, а пъстрите плетива, шарените торбички, покривки и възглавници са любими

покупки на туристите. Терзийската работилница е малък музей сам по себе си с колекцията от старинни шевни машини, аршини, ютии и черно-бели фотоси. Тук са опитни в изработването на традиционни носии, но и на стилизирани сценични костюми. Майсторките споменават, че тук се изработвали от аби и шаяци връхните дрехи, а ризите жените си гласели сами в домашни условия. Навремето, когато терзийството било само мъжки занаят, на майстора не било позволено да докосва жената, за да ѝ взема мерки за дреха, затова го правели по нейната сянка. Тук може да се види как се сплитат гайтаните, с отекващото по улицата ритмично тракане на чарковете. Техниката е същата като преди повече от сто години, а единствената отлика е задвижването – с електричество вместо водна сила. Пъстрите ширити обточвали дрехата върху тегелите и колкото повече били върху носията, толкова по-заможен бил собственикът ѝ. При сарача самарите, юздите, оглавниците и хамутите от кожа и дърво се изработват, когато майсторът е седнал на „кончето“, а седлата се подпълват със слама или вълна, за да е по-удобно на ездача. В съседство са ножовете и камите, още един прелял с истории раздел от местните занаяти. При майсторите грънчари всеки може да се обучи в основни умения за работа с глината, да изработи сам изделие и да получи сертификат за това.

Тук има и любопитни реплики на предмети, намерени при археологически проучвания. В комплекса са разположени ателиетата и на златаря, дърворезбаря и цървулджията. Всичко в етнографския комплекс се изработва близко до традицията и от натурални материали. По традиционна рецепта се изработва златоградска баклава в местното кафене. Кафето се приготвя върху горещ пясък, а после се върти като на виенско колело върху таблата.

Воденицата е един от най-атрактивните обекти, включващ три съоръжения - валявица, тепавица и воденица- караджейка. През 1871 година е построена втора църква в Златоград „Св. вмчк Георги Победоносец“, а през 1852 година е създадено и българско светско училище. В запазената му сграда се намира музейната сбирка „Просветното дело в средните Родопи“. В сградата - паметник на културата също е разположена и музейна сбирка на съобщенията.

Изключителен интерес представляват **църковно - манастирската крепост на връх Св.Неделя**, намираща се на 8 км северозападно от Златоград, където сред дъбова гора е изграден едноименния параклис и помощни постройки към него. Крепостта е архитектурен паметник на културата. **Параклисът „Свети Атанас“** е живописно разположен на възвишение край града. От него се вижда почти целия Златоград. През 2006 година бе възстановен параклиса „Св. св. Константин и Елена“, намиращ се на самата българо-гръцка граница, предстои възстановяване и на параклис „Св. Илия“. Всички те са изградени на върховете около Златоград, на мястото на разрушени светилища. Около землището на Златоград са разположени четири хълма, чието естествено положение образува така наречената „Кръстата гора“. И до днес се смята, че те закрилят града.

Сакралната зона „Кръстата гора“, вероятно е определена още от времето на езическите светилища, превърнати по-късно в християнски култови места. Обожествяването на Слънцето идва от Дълбоката древност. По-късно то се преобразува в образа на Иисус Христос - Създателя на света и Слънцето. Вярата в чудотворната сила на християнския кръст е трайно отразена в Златоград - на четири от най-високите заобикалящи го върхове е имало езически светилища, превърнати по-късно в християнски култови места. Това са: „Св. Атанас“ (със съществуващ параклис), „Св. Илия“, „Св. Елена“ и „Св. Екатерина“. Мислените линии, съединяващи срещуположните върхове образуват своеобразен кръст. Затова именно местното население нарича цялата зона на кръста „Кръстата гора“. И досега се вярва, че Златоград е бил и ще бъде запазен от злини - благодарение на своето разположение в тази сакрална зона.

В града има две действащи джамии. На мястото на днешния пазар в града се е намирала голяма джамия, която е била средишно място на мюсюлманите от околията в петъчен ден. Била е обявена за архитектурен и културен паметник, но е разрушена от идеологията на комунизма.

Златоград е с богата култура и многовековна история, в района има следи от старо селище – древен некропол от ранната християнска епоха, религиозни храмове, крепостни стени, древни пътища, мостове. Към културния живот се причисляват религиозните обреди, местните обичаи, езиковите особености, идеите на общностите и следващите ги дейности и реализации. Най-забележителната черта на културния живот е творческата изява на отделния човек и цялото общество, обединяваща изразяването чрез художествените изкуства, музиката, театъра, киното и основаваща се на човешките дух и познание. Именно преоткриването на духа и знанието са предпоставки за пълноценен културен живот, а двете потребности могат да бъдат открити в историята на Община Златоград и особено сред изразяващите я културни ценности.

Културната инфраструктура на **община Златоград** обхваща местните музеи, Етнографски ареален комплекс, библиотеки, заедно с традиционните и специфични за българския културен живот читалища. Повечето елементи на културната инфраструктура са съсредоточени в общинския център, като изключение са читалищата, които функционират в града и големите села от общината.

Музейна сбирка „Просветното дело в Средните Родопи“

Създадена е през 1976 година. Разположена е в сградата на Взаимното училище, построено през 1852 година. Експозицията е разположена в някогашните класни стаи, на двата етажа на училището. Притежава богата сбирка, с оригинални учебни пособия-карти, учебници, глобус, каменни плочи за писане, калеми, чиновове.

Обособено е жилище на учителя, което показва автентична уредба на възрожденска уредба на Златоградска стая-бита от 19-20 век. Има и учителска стая, с оригинални виенски мебели. Разполага с богат снимков материал.

Музейна сбирка на съобщенията

Тя е единствената в България от този род. Музеят е обявен през 1987 година и се намира под управлението на Български пощи. Експозицията е разположена на 200 кв.м в реставрирана къща в ЕАК, обявена за паметник на културата. Съдържа много богат снимков материал и документи, касаещи историята и поминъка на града от създаването на първата българска поща.

В нея се помещават над 300 музейни единици: марки, стари телефонни и телеграфни апарати, фотоси, морзови апарати, кантари, ръчни пощенски теглилки, ведомост за заплати от 1913 година, пощенски трактове. Включва и документи, богат библиотечен архив, фотоархив. Пощенският музей приема туристически и местни групи, работи и като редовна пощенска станция, която извършва всички видове услуги.

Етнографски музей – 2001 година

Историко-етнографската музейна експозиция се намира в една от двете сгради, съставляващи своеобразен архитектурен ансамбъл - от втората половина на XIX век, който носи името на някогашните си стопани „Александрови къщи”.

В уводната зала са експонирани археологически находки от Златоградския етно-културен ареал. Те са от четири исторически епохи - на **траките** (първото историческо засвидетелствано население по нашите земи); на **Римското владичество**; на **Ранна Византия** и на **Българската държава**. Първата част на следващата зала е посветена двата традиционни поминъка на българите: земеделие и скотовъдство (главно овцевъдство и козевъдство).

Представени са сечива за ръчна обработка на почвата и традиционни оръдия на труда и съдове за млекопреработка, както и предмети, свързани с бита (включително и отдиха) на скотовъдците.

Във втората част на залата се намират традиционни уреди и съдове за първоначално подготвяне на храни (хромел, чутура и подобни). Тук с особено висока стойност е колекцията на традиционно облекло от Златоград и Златоградско. Много силно впечатление правят женските празнични носии, между които се отличава уникалната еднопрестилчена носия - образец на най-стария тип женско облекло. Единствено тук - в българска музейна сбирка - може да се види традиционна шапка от женска носия с пълен набор от метални украси към нея.

Особено се запомня представителният накит "муска с калеми". Тук могат да се видят характерни за Средните Родопи накити и обреден реквизит (със съответните местни особености). На територията на общината е разположен и уникалният за България Етнографски ареален комплекс. Той е първият в

България (и засега – единствен) частен етнографски ареален комплекс, изграден на принципа на публично-частното партньорство. Комплексът е открит със съдействието на Златоградска община на 24 май 2001 година – в празничния ден, посветен на българската култура, просвета и славянска писменост. Етнографски ареален комплекс - Златоград представлява един голям музей на открито, който ни показва как е изглеждал градът преди повече от 100 години. Многобройните обекти, някои от които реконструирани с помощта на програмите ФАР и САПАРД, разкриват и отразяват природо-географските особености и богатствата на хилядолетната история на Златоградския етнокултурен ареал. Неговата неповторимост се обуславя от динамичния показ на музейната експозиция и демонстрацията на традиционни трудови умения, новаторския експозиционен подход в занаятчийските работилници и разположението на обектите в сгради – архитектурни паметници на културата, включени в архитектурен резерват (най-големият в Родопите), който е обитаван целогодишно от своите стопани.

Основна тенденция в развитието на ЕАК е увеличаване броя на обектите му, обогатяване на съдържанието и повишаване качеството на услугите.

Неговата структура обхваща:

- Културно-исторически обекти;
- Места за настаняване;
- Заведения за хранене и развлечения, където има възможности да се прилагат подходите на туристическата анимация.

През 2004 година ЕАК е включен в списъка на 100-те национални туристически обекта в Република България. В началото на 2006 година е обявен за „най-добър уникален етнографски комплекс в България през 2005 година“.

По ОП „Регионално развитие“ община Златоград е реализирала проект за повишаване на туристическата атрактивност. Дейностите по проекта включват консервация, реставрация и ремонтни дейности на Взаимно училище, музейна сбирка на просветното дело; на Пачилова къща, музейна сбирка на съобщенията; на Чалъкова къща, туристическа атракция за представяне на българския бит и култура от втората половина на XIX век, демонстрации и обучение; изпълнение на туристическа маркировка – поставяне на указателни табели на ключови места по основни туристически маршрути.

Множеството културно-исторически ценности на гр. Златоград носят със себе си огромен потенциал и биха спомогнали за още по-същественото развитието на културния туризъм. Златоград има своята история на културно средище още от римско време, което е достатъчна предпоставка да се социализират и извадят на показ богатствата на историческото наследство.

Читалищата на територията на Община Златоград са четири:

- Читалище „Просвета – 1908“ гр. Златоград;
- Читалище „Прогрес - 1939“ село Старцево;
- Читалище „Орфей-1947“ село Ерма река;

- Читалище „Искра-1947” село Долен.

Те са традиционни самоуправляващи се български културно-просветни сдружения. Всички са регистрирани в Регистъра на народните читалища към Министерство на културата. Общата численост на заетите лица е 16 души. С решение на Общински съвет Златоград безвъзмездно е отстъпено правото на ползване върху сградите на читалище „Прогрес -1939” село Старцево и читалище „Орфей-1947”- село Ерма река.

ОНЧ „Просвета-1908” - Златоград се помещава в сграда държавна собственост, предоставена за безвъзмездно ползване и право на управление.

Читалище „Искра-1947” село Долен е настанено в част от сградата на кметството в селото. Основните дейности, които извършват, са свързани с поддържане на библиотеки, читални, електронни информационни мрежи, развиване и подпомагане на любителското художествено творчество, организиране на школи, кръжоци, курсове, клубове, празненства, чествания и младежки дейности, събиране и разпространяване на знания за родния край, създаване и съхраняване на музейни колекции съгласно Закона за културното наследство, предоставяне на компютърни и интернет услуги. Самодейните състави, групи и школи, които осъществяват своята дейност в читалищата на територията на общината са 14, разпределени, както следва:

- състави и музикални формации – 6,
- ансамбли и танцови формации – 6,
- драматичен детски състав - 1,
- кукерски състав – 1.

Освен това, към читалището развиват дейност и множество индивидуални изпълнители.

Общинската администрация, съвместно с читалищата и други институции на територията на Община Златоград, организира и провежда различни културни събития, оформени като културен календар на Община Златоград.

Църквите на територията на града са две. Мюсюлманските храмове в град Златоград са също два. Най-старата църква в Родопите „Успение Богородично” е построена през 1834 година, според преданието, за 40 нощи. Вкопана е близо метър и половина, с наклонен терен, трикорабна, четирискатна, леко разстлана. С влизането в нея човек слиза с няколко стъпала. Добре организираното вътрешно пространство е очертано с обли колони, които завършват с капители при сключване на аркадата. На иконостаса има ценни икони, като една от тях е на Захари Зограф. На редица икони личи отпечатък на отомански боздуган, дръзнал да оскверни християнската обител, разсичайки очите на светците, изобразени на иконите. Другата църква - „Св. Георги Победоносец” е построена през 1871 година. И двата храма са своеобразни архитектурни паметници, с богата история и обаятелност. Множество параклиси са изградени в околностите на града, главно по върховете на планинските масиви.

2. Еко-пътеки и веломаршрутина територията на МИГ Кирково - Златоград

На територията на МИГ Кирково – Златоград има отлични условия за екотуризъм.

ОБЩИНА КИРКОВО

Веломаршрути:

- с. Кирково, с. Завоя, с. Дружинци, с. Чакаларово около 16 км
- с. Кирково, с. Завоя, с. Дружинци, с. Долно Къпиново, с. Горно Къпиново около 23 км

Екопътеки:

- №1 с. Чакаларово връх Вейката около 11 км
- №2 с. Горно Къпиново м. Гюмюрджински снежник около 11 км

Маршрут: с. Кирково, с. Завоя, с. Дружинци, с. Чакаларово около 16 км

На територията на общината по тази пътека/№1/ могат да се стигне до най-високият връх в рида Гюмюрджински снежник връх Вейката, който е висок 1463 метра. В географско отношение е най-южната точка на България, от където се вижда голяма част от съседна Гърция, Бяло море.

Маршрут: с. Кирково, с. Завоя, с. Дружинци, с. Долно Къпиново, с. Горно Къпиново около 23 км

По тази пътека/№2/ може да се стигне до Защитената местност Гюмюрджински снежник с площ 1926,4 ха. На юг достига до границата с Гърция, като обхваща района на връх Вейката. Запазени са първични яворови, букови и буково-елови гори на възраст над 150 години, срещат се и екземпляри които надхвърлят 300, дори 400 години. По тази пътека може да се наблюдават също находища на родопски крем (*Lilium rhodopeum*) от сем. Кремови, казашка хвойна (*Juniperus sabina*) от сем. Кипарисови. Установени са скален орел, малък ястреб, осяд, черен кълвач, малък ястреб, мечка и др.

ОБЩИНА ЗЛАТОГРАД

Община Златоград предлага чудесни възможности за развитие на селски и еко - туризъм. Неповторима природа, явяваща се уникално съчетание от чист планински въздух, воден ресурс, планински и скален масив, изключително запазено биологично разнообразие, непокътнати и до момента природни местообитания за редица защитени растения и животни са едно от най-големите богатства на общината.

Общината разполага и с изградени еко-пътеки и велоалеи, подходящи за любителите на здравословния начин на живот.

Екопътека "Света Неделя" (Златоград - Параклис "Св. Неделя")

Дължина на екопътеката - 12 км. Продължителност - 3 часа. Денивелация - около 400 метра. Обозначение - синя маркировка и дървени табели. Началото на маршрута е Воденицата (Тепавицата) в Златоград - най-атрактивният обект на етнографския комплекс. (Включва три традиционни съоръжения: валявица (Дъща), тепавица и воденица (Караджейка). В механата "При воденицата" може да се опитат специалитетите на златоградската кухня, сред които качамак от прясно мляно брашно, пататник и клин. По маршрута минавате през чешма с място за отдих, Вила Бошнаков, Бункер (защитено съоръжение), "Тъмната гора", втора чешма с място за бивак, място с панорамен изглед, отклонение за село Старцево и местността "Белото камене" (най-голямото по българските земи тракийско светилище на Бога Слънце), брезава горичка, пресичане на пътя за село Пресока - вили Белотекс" и "ДАП". Крайна точка - връх "Св. Неделя", висок 865м. От него при хубаво време и с повече късмет, може да се види най-високият връх на остров Самотраки в Гърция и Бяло море.

Екопътека "Еко-ехо" (Златоград - вила "Белотекс")

Дължина на екопътеката - 10 км. Продължителност - 2 часа и 30 минути. Обозначение - сива маркировка и дървени табели. Маршрутът тръгва от Съдебната палата в Златоград. Преминава през чешма на физкултурника и стрелбище, вилна зона, място за отдих с Орнитологичен кът, "Бърчината", Защитено дърво "Вековният кестен" (*Castaneasativa*, на 278 години, най-старият в Смолянска област), място за отдих, пресечен дол, местност "Дъбето" (вековна дъбова гора), чешма и място за почивка, вилна зона, лещак, овощни градини. Крайна точка на пътеката е вила "Белотекс". Намира се високо в планината, заобиколена от красотата на Родопска планина. Предлага отлична почивка от шума на големия град и наслада от чистотата и свежестта на планината, 28 легла, механа, столова, кът за забавления.

Екопътека "Планинска прегръдка"

Дължината ѝ е 4 км. Продължителност на маршрута - около 2 часа. Маркирана е с указателни табели. Започва от паркинга на нощен клуб "Диана". Преминава през широколиста гора. По протежението на пътеката има множество чешми с кристално чиста вода, до някои от които има места за отдих. Планинска прегръдка Екопътеката продължава на юг до самотна скала, наречена "Чуката", която може да изкачите или да заобиколите. От скалата се разкрива великолепна гледка и в североизточна посока град Златоград се вижда като на длан. След 200 м. стигате до параклиса "Св. Атанас", разположен сред прохладна горичка. На този връх е открито находище от тетрадрахми, от началото на нашата ера,

изобразяващи олимпийски игри. Предполага се, че на това място е имало древна крепост.

Екопътека "По стъпките на Делю Хайдутин"

адморската височина варира между 250 и 700 метра. Екопътеката следва легендата, която разказва как Делю хайдутин достигал до връх Костадин, където се криел от турските войски. Екопътеката тръгва от Златоград, в местността "Военната градина", минава покрай извор Буньоввриз. Продължава по асфалтиран път, около 200 м. От там поемате по планинска пътека сред девствени гори, където доскоро рядко е стъпвал човешки крак. Стигате до кладенеца, създаден по време на османското владичество, където най-известният хайдутин Делю войвода е посядал с четата си да пие от кристално чистата вода след страховити и тежки битки с бюлюкбашията. Оттам екопътеката достига до местността Св. Илия (650 м. надморска височина), където има място за бивак и беседка. Екопътеката дава възможност да видите на късо разстояние много различни релефни феномени, вековни дървета и над 200 вида интересни растения. Своеобразен феномен е наличието на букови дървета само на 350-400м надморска височина.

Екопътеките са маркирани от Община Златоград. По екопътеките има пейки, масички и кошчета за боклук, което ще направи пребиваването ви в планината приятно.

В Златоград има изградени и три велопътеки като велосипеди можете да наемете от Туристически информационен център в Стария град на Златоград. Велосипедите са 35 - нови, леки и модерни, закупени от Общината със средства по програма ФАР.

Велоалея "Връх св. Атанас". Дължина 3 км. Започва от ул."Горски пътник" в Златоград, преминава по открит горски път, покрай красиви местности и вековни гори, през параклиса "Свети Атанас" и завършва при връх "Свети Атанас". В участък от 800 м преди върха се слива с екопътека "Планинска прегръдка".

Велоалея "Язовир Златоград". Дължина 2 км. Започва от ул."Беловидово" в Златоград, в близост до Римския мост (паметник на културата) и преминава изцяло по път с асфалтобетонена настилка. По цялото трасе има монтирани указателни табели, стълбове със стрелки и съдове за отпадъци. Поставена е дървена беседка и е ремонтирана крайпътна чешма.

Велоалея "Златоград - Св. Неделя - Старцево - Тракийско светилище "Белите камъни". Дължина 8 км. Започва от сградата на ЗММ в Златоград, преминава по открит селскостопански път, стига до вила "Белотекс", след което продължава към село Старцево и стига до тракийското светилище "Белите камъни". В участък преди връх "Св. Неделя" се слива с екопътека. Пътят е със средна ширина 2 метра. Монтирани са дървени пейки, указателни табели, стълбове със стрелки и

съдове за отпадъци. Поставен е навес в местността "Белото камене", и е изградено огнище (барбекю).

3. Местата за настаняване

Регистъра на местата за настаняване (Министерство на туризма) показва наличието на добра настанителна база на територията на МИГ Кирково – Златоград. Данните от регистъра са представени в следващата таблица:

Вид	Име на обект	Населено място	Категория	Капацитет
ОБЩИНА ЗЛАТОГРАД				
Стаи за гости	Стаи за гости "ЕММАР"	Златоград	3	5
Къща за гости	Къща за гости "Къщата"	Златоград	1	3
Стаи за гости	Стаи за гости Тодорова къща	Златоград	3	6
Семеен хотел	Семеен хотел "ЕДИ"	Златоград	3	28
Семеен хотел	Семеен хотел Флора	Златоград	3	40
Къща за гости	Къща за гости "Сивриева къща"	Златоград	3	24
Апартаменти за гости	Апартамент за гости	Златоград	2	
Стаи за гости	Стаи за гости "Профиров"	Златоград	2	8
Къща за гости	Къща за гости "Пачилова къща"	Златоград	3	8
Къща за гости	Къща за гости "Вила Белавида"	Златоград	2	11
Къща за гости	Стаи за гости "Димова къща"	Златоград	1	4
Семеен хотел	Семеен хотел "Панорама"	Пресока	3	57
Стаи за гости	Стаи за гости "Старата къща"	Златоград	1	6
Къща за гости	Къща за гости "София"	Златоград	3	8
Къща за гости	Къща за гости "Александрова вила-1"	Пресока	2	12
Къща за гости	Къща за гости "Александрова вила-2"		2	7
Къща за гости	Къща за гости "Златоград 2 - Йосифова"	Златоград		35
Къща за гости	Къща за гости "Александрови къщи"	Златоград	3	29
Стаи за гости	Стаи за гости "Андреева къща"	Златоград	1	8
Къща за гости	Къща за гости "Караджова къща"	Пресока	2	10
Стаи за гости	Стаи за гости "ДМ-12"	Златоград	2	8
	Семеен хотел "Златоград"	Златоград	3	17
Стаи за гости	Стаи за гости "Ани"	Старцево	2	8
Къща за гости	Къща за гости "Лили"	Златоград	2	9
Стаи за гости	Стаи за гости "Нора лукс"	Златоград	1	6

Вид	Име на обект	Населено място	Категория	Капацитет
Къща за гости	Къща за гости "Борани"	Златоград	2	6
Семеен хотел	Семеен хотел "Върбица"	Златоград	2	20
Стаи за гости	Стаи за гости "Нели"	Златоград	1	5
Къща за гости	Къща за гости "Перфект"	Златоград	1	4
Хотел	КРИСТАЛ	Златоград	3	
ОБЩИНА КИРКОВО				
Бунгала	Туристическо селище "Романтика"	Домище	2	40
Стаи за гости	Стаи за гости "Чинар"	Кирково	2	
Семеен хотел	Семеен хотел "Енчеви"	Кирково	2	28
Стаи за гости	Самостоятелни стаи "Вейката"	Чакаларово	2	10
Бунгала	Вилно селище "Ранчото"	Чакаларово	2	24
Стаи за гости	Стаи за гости "Бултекс"	Бенковски	2	19
Стаи за гости	Стаи за настаняване "Деси"	Кирково		15
Къща за гости	Ваканционен комплекс "Две вили"	Домище	2	8
Къща за гости	Ваканционен комплекс "Две вили"	Домище	2	8
Хостел	Хостел "Романтика"	Домище	3	28
Бунгала	Бунгала "Бори"	Домище	2	24
Бунгала	Бунгала "Бултекс"	Бенковски	2	16
Семеен хотел	Семеен хотел "Елит"	Кирково	2	40
	БАЗА ЗА РИБОЛОВЕН ТУРИЗЪМ И ОТДИХ РОМАНТИКА	Домище	2	20

В двете общини Кирково и Златоград функционират общо 44 места за настаняване (30 в Община Златоград и 14 в Община Кирково). Преобладаващата част са къщи за гости от категория 2/ 3 звезди. Капацитетът на местата за настаняване на територията на МИГ Кирково – Златоград е 672 места - 280 в местата за настаняване на в Община Кирково и 392 в Община Златоград. Наличието на настанителна база на територията на МИГ е добра предпоставка за развитието на туризма.

4. Икономически показатели на местата за настаняване

Територията на МИГ Кирково – Златоград има значителен потенциал за развитие на туризъм, като в община Златоград през последните години този потенциал постепенно се усвоява и туризмът заема все по важно място в структурата на икономиката. В община Кирково туризмът няма значимо присъствие в икономическия облик на общината.

В следващата таблица са представени последните публични актуални данни на общинско ниво от местата за настаняване (НСИ) на територията на МИГ Кирково – Златоград:

Таблица 2 Данни от местата за настанява за периода 2013 – 2015 г. на територията на МИГ Кирково Златоград

Година	Общини	Места за настаняване - брой	Легла - брой	Легладенонощия - брой	Реализирани нощувки - брой		Приходи от нощувки - левове	
					Общо	в т.ч. от чужденци	Общо	в т.ч. от чужденци
2013	Кирково	-	-	-	-	-	-	-
	Златоград	17	469	159858	20097	1654	541572	61907
2014	Кирково	-	-	-	-	-	-	-
	Златоград	18	436	153750	19076	1030	513151	29736
2015	Кирково	-	-	-	-	-	-	-
	Златоград	18	451	162889	26272	1137	698214	34043

Значението на туристическия сектор в икономиката на община Златоград през изследвания период нараства. Броят на реализираните нощувки в общината нараства значително през 2015 г. в сравнение с 2013 г. – почти с 31 %, което е показател за високия потенциал за развитие на туризма в региона. През 2015 г. реализираните нощувки от чужденци са 4,3 % от всички реализирани нощувки, като този процент е малко по-нисък в сравнение с 2013 г. (8,2 %). Заедно с нарастването на реализираните нощувки, съществено нарастват и приходите от тях – с 28,9 %, като тяхната стойност през 2015 е 698 214 лв., а през 2013 г. тяхната стойност е 541 572 лв.

В края на 2015 г. **община Кирково** има изградена туристическа материална база, но не са налични достатъчно туристически обекти, които да привличат туристи от страната и чужбина. Не са поставени туристически информационни табели, а туристическата инфраструктура е на критично ниво или на места изобщо липсва. На територията на общината няма изграден туристически информационен център. За подобряване на възможностите за туристическо предлагане в общината и за насърчаване развитието на туризма, особено в малките населени места е необходимо да се извърши инвентаризация, социализация и консервация на местното културно-историческо наследство, да се изгради туристическа инфраструктура за алтернативни форми на туризъм, мрежа от информационни табла и указателни знаци, туристически информационен център, обезпечен с маркетингови материали.

Съхранената и чиста природа на община Кирково представлява значителен неоползотворен потенциал за развитие на алтернативни форми на туризъм, което ще се благоприятства от развитият туристически сектор в община Златоград.

Съществуващите условия в **община Златоград** (природни, исторически, финансови, материални, трудови, предприемачески и информационни) са важна предпоставка за определянето на туризма като приоритетен сектор в местното икономическо развитие. Ресурсите на общината се характеризират със съчетание на уникални природни забележителности, културно-историческо наследство, привлекателни ландшафти и пейзажи, както и с благоприятен климат, води и географско положение. Допълнителен фактор, имащ огромно положително влияние върху нарастването на туристическия поток към общината е отварянето на ГКПП Златоград-Ксанти. Основание за добри перспективи в този отрасъл са действията на местната общност за оползотворяване възможностите на геотермалното находище, което ще осигури приток на туристи в нов сегмент-балнеотуризм. развитието на туристическия отрасъл, освен от местните атракции е силно повлияно от наличните условия за настаняване и хранене и развлечение на територията на община Златоград.

ЧАСТ IV Анализ на силните и слабите страни на туристическия сектор на територията на МИГ

В настоящата част са обобщени силните и слабите страни на туристическия сектор на територията на МИГ Кирково – Златоград, а именно двете общини, обхванати от МИГ – Община Кирково и Община Златоград.

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
<ul style="list-style-type: none">▪ Ключовото географско положение - двете общини са с ключово трансгранично значение, тъй като на територия им са разположени ГКПП Златоград-Ксанти и Маказа – пресечни точки между Република България и Република Гърция. Географското положение е потенциал за нарастване на туристическия поток.▪ Съхранената и чиста природа, природните забележителности богато биологично разнообразие – редки и изчезващи видове и растения, високата наситеност със защитени територии и зони, могат да бъдат оползотворени за развитие на екологичен туризъм, орнитологичен и други форми на алтернативен туризъм.▪ Добри екологични	<ul style="list-style-type: none">▪ Слабо развита туристическа инфраструктура на територията на община Кирково;▪ Значителен неоползотворен потенциал за развитие на алтернативни форми на туризъм в Община Кирково▪ Затруднено изграждане и поддържане на обслужващата техническа инфраструктура;▪ Недостатъчно добро общо състояние на републиканската пътна мрежа.▪ Лоша техническа инфраструктура до част от обектите на КИН

СИЛНИ СТРАНИ

характеристики(въздух, почви, шум, ниско замърсяване), които позволяват развитие на **еко туризъм**.

- Възможности за развитие на водните ресурси (р. Върбица и нейните притоци) за **развитие на водни спортове и спортен риболов**.
- Наличие на **Геотермално находище - Ерма река**, което е изключителен потенциал за развитието на територията, уникално и перспективно енергийно и балнеоложко находище не само на местно, но и на национално ниво, което може да превърне територията в **дестинация за балнеотуризъм**.
- Наличие на **обособени веломаршрути и екопътеки** и в двете общини.
- Наличие на **накултурно-исторически забележителности, съхранен бит и традиции**, които са предпоставка за развитие на **накултурен и исторически туризъм**.
- Наличието на **сравнително добра настанителна база** на територията на МИГ е добра предпоставка за развитието на туризма.
- Развит туристически сектор в община Златоград, което ще благоприятства оползотворяването на потенциала за развитие на алтернативни форми на туризъм в Община Кирково;
- Висок потенциал за създаване на устойчиви туристически атракции, подобряваща се туристическа инфраструктура.

СЛАБИ СТРАНИ

- Необходимост от подобряване инфраструктурата до и около туристическите обекти (места за настаняване, забележителности, защитени територии и др.)
- Недостатъчни информационни и указателни табели и карти на археологически, исторически и туристически обекти
- Недостатъчно обособени зони за отдих, в т.ч. в близост до туристическите обекти;

ЧАСТ V Дефицити в предлагането на туристически услуги от публичния / нестопанския и частния сектор на територията на МИГ

Дефицитите в предлагането на туристически услуги са разгледани в контекста на допълнителните туристически услуги, свързани с пътувания, развлечения, прояви и други събития с културен и опознавателен характер, спортно-анимационни, балнеолечебни, ползване на въжени линии, екипировка и превозни средства и други услуги, способстващи развитието на туризма.

В следващата таблица е направено обобщение на наличните заведения за хранене и развлечения, съгласно Националния туристически регистър (към декември 2018 г.)

вид	брой	капацитет (брой места)
ресторант (общо), в т.ч. в:	11	894
<i>Община Кирково</i>	4	250
<i>Община Златоград</i>	7	644
питейно заведение (общо), в т.ч. в:		744
<i>Община Кирково</i>	13	413
<i>Община Златоград</i>	9	331
кафе-сладкарница (общо), в т.ч. в:	5	110
<i>Община Кирково</i>	5	110
<i>Община Златоград</i>	0	0
заведение за бързо обслужване (общо), в т.ч. в:	14	650
<i>Община Кирково</i>	5	270
<i>Община Златоград</i>	9	380
бар (общо), в т.ч. в:	5	239
<i>Община Кирково</i>	1	100
<i>Община Златоград</i>	4	139

На територията на МИГ Кирково – Златоград са налични различни видове заведения за хранене и развлечения с общ капацитет 2 637 места, от които капацитет на местата за хранене 1544 и на местата за развлечения 1093.

Други услуги

На територията на Община Кирково има налична **конна база** "Лина" (намира се в с.Кирково). Разполага с открит манеж за тренировки по конна езда за начинаещи, предлага възможност за езда и разходки на кон по различни маршрути. Тренировките се извършват с професионален инструктор по специално определена програма, съобразена с възрастта и опита на ездача. Базата разполага с коне, подходящи за напълно начинаещи и за напреднали, и с пони за по-малките деца.

Ферма за щрауси и конна езда в с. Старцево, **община Златоград**. Фермата е разположена в непосредствена близост до екопътека Тракийско светилище "Белите камъни". Основната дейност на фермата е отглеждане на редки и специални видове животни като щрауси, коне, зайци, котки, морски свинчета и др. В конната база в с. Старцево се предлагат различни програми и преходи като се започне от почасова езда, обучение с инструктор, едnodневни, двудневни и тридневни конни преходи, осемдневни преходи по осем маршрута в България.

На територията на Община Златоград има **функциониращ туристически комплекс за отдих и риболов**. Комплексът е разположен в с. Ягнево. Спокойният и тих район, далече от градски шум и замърсяване дава възможност за активна и пълноценна почивка. Състои се от изкуствено езеро, ресторант (бистро) и 4 вили. Езерото с площ 5 дка и максимална дълбочина 2.50 м е зарибено с шаран, пъстърва и каракуда. На място се предлагат риболовни принадлежности, примамки и захранки. Комплексът предлага също екстремни преживявания - **off-road** и **фото-сафари** в района.

Язовир Златоград също предлага отлични условия за успешен риболовен излет. Хижа „язовир Златоград“ се намира над самия язовир и разполага с кухня, трапезария с камина и три стаи с общо 10 легла. Протежението на **река Върбица** и нейните притоци предлага разнообразие от бързеи, тихи разливища и добре оформени вирове с различна дълбочина, даващи възможност за различни начини на ловене на риба. В **рибарския кантон** на реката може да се отпочива, да се приготвя храна и т.н.

Гореописаните други услуги не са изчерпателни за наличните допълнителни услуги на територията на МИГ Кирково – Златоград. Те представят част от разновидностите, които имат потенциал за развитие. Такива услуги се предлагат от частния и нестопанския сектор. Различни видове допълнителни услуги за туристи биха могли да се развият в рамките на проекти по под-мярка 6.4.1 от СВOMP на МИГ Кирково – Златоград.

ЧАСТ VI Добри практики

„Водено от общностите местно развитие“ (ВОМР) е продължение на подхода ЛИДЕР в новия програмен период 2014 -2020. За насърчаване на туристическия сектор има много добри практики, основаващи се на реализираните проекти по подхода Лидер в периода 2007 – 2013 г. По-долу са представени няколко от добрите практики в областта на туризма – проекти, реализирани в селски райони на територията на ЕС по подхода Лидер.

Област за селски туризъм – Италия - МИГ Вале дел Крокио (ValledelCrocchio)

МИГ Вале дел Крокио (ValledelCrocchio) в южна Италия обхваща територия с висока стойност на ландшафта и природата, включваща националния парк Сила. От социално-икономическа гледна точка тя страда от типичните проблеми на периферните селски райони, включително обезлюдяване, по-специално емигриране на младите хора, и безработица, най-вече сред жените. Въпреки, че районът все още зависи от земеделието, стратегията за местно развитие цели главно разнообразяване на икономическите дейности. По специално тя се опитва да използва по-добре природните и културни ресурси на територията като стимулира селския туризъм. Проектът се вписва директно в стратегията като създава „област за селски туризъм“ според италианския закон. Проектът показва иновативност и прогресивно мислене, тъй като предвиди регионалната регулация на селските области когато още нито един район не се бе сетил за това. Освен това, проектът е цялостен пакет от дейности, които развиват качеството на инфраструктурата на селския туризъм в региона и свързват хотелиерските фирми със земеделието, кооперативите за местни продукти, културните развлечения, като музеи и археологически обекти, и дейностите за свободното време, например мрежи от пешеходни пътеки. Той се присъединява и към други текущи

инициативи в територията, като проекта LIFE, който обединява в съвместна работа в режа италианския лесовъден кооператив, националния парк Сила, местни училища, туроператории ЛИДЕР+МИГ Вале дел Крокио. И накрая проектът осигурява по-голяма социална, икономическа и екологична устойчивост за в бъдеще. Определянето на област за селски туризъм според настоящото законодателство позволява създаването на областен комитет, който може да намери други източници за финансиране и така да засили бъдещите дейности. Управлението на областта е чрез публично-частно партньорство, в което се включи и МИГ. Освен това изграденият капацитет през този проект помогна да се рационализира управлението на района, за да се подобри бъдещата му ефективност, като се избегнат скъпи и ненужни дублирания.

Основни дейности

Проектът включва интегрален и широкообхватен набор от дейности, насочени към различни целеви групи. Бяха набелязани селският туризъм, ресторанти и фирми за настаняване, за да се подобри качеството на хотелиерския сектор. Всички бенефициери на финансирането от ЛИДЕР+ влязоха в „мрежата на Вале дел Крокио“ и така приеха нейната харта за качество, което им позволява да използват знака на тази селска област. Занаятите и местните хранителни продукти бяха подкрепени, за да се подобри местното кулинарно изкуство и профила на територията. Започнаха нови и интересни дейности, свързани с природата и културата, включително развитие на археологически музей, център за посетители в Национален парк Сила и възобновяване на няколко туристически пътеки и археологически обекти. Наеха се фирми на млади хора, за да създадат

по-добри информационни материали и да организират мероприятия, представящи района.

Резултати: Подобряване на капацитета и качеството на хотелиерския сектор; Увеличение на социалния капитал чрез засилване на сътрудничеството между фирми и други местни заинтересовани страни; По-добър имидж и профил за територията като цяло.

Финансиране: Значителният бюджет от 3 582 251 EUR включва 1 779 514 EUR от ЕФОГСС и 593 488 EUR от национални фондове. Останалите 1 209 249 EUR бяха предоставени от частни източници.

Възстановяване на традиционните занаяти, Словакия

Традиционните местни методи за производство на керамика и обработка на вълна са изложени на опасност от изчезване в микрорегиона Южне Ситно в Словакия. Словашката културна асоциация Microregion Juzne Sitno използва подкрепа от ЕЗФРСР за съживяване на традициите чрез организиране на курсове по керамично производство и обработка на вълна, преподавани от местни експерти. Те също така популяризират курсовете чрез информационни брошури и излагането на продукти на регионални културни събития.

Финансиране: Общ бюджет 25 250 евро; ЕЗФРСР 20 200 евро; Национално финансиране 5 050 евро

Разнообразяване на доходите на младите фермери чрез инвестиране в селски туризъм, Италия

Бенефициентът, 23-годишната Соня, поема семейния бизнес за отглеждане на зеленчуци от почти 30 години, които продават на големи национални търговци на дребно. Тя иска да има по-близък контакт на външния свят с хората във фермата и кандидатства за подкрепа от ПРСР за реструктуриране на една от сградите на фермата с цел предлагане на туристическо настаняване.

Финансиране: Общ бюджет 543 057 евро; ЕЗФРСР 80 737 евро; Национално финансиране 106 500 евро; Частно финансиране 355 820 евро

Диверсификация на селските дейности в Борино, България

Община Борино в Южна България се възползва от финансиране от ЕЗФРСР за разработване на нови туристически атракции и инструменти за улесняване на достъпа до природни и исторически забележителности в региона.

Проектът подпомага развитието на 14 туристически атракции. Атракциите включват 20-метрова високоскоростен лифт с панорамен изглед към планината, орнитологична станция, оборудвана с телескопи и бинокъл, позволяваща наблюдение на редки птици и алея за колоездене с дължина 62 километра.

За да се улесни достъпът до тези и други атракции в района, проектът предвижда изграждането на два информационни центъра и спомагателни карти, които подчертават пешеходни и колоездачни пътеки, както и всички природни забележителности, привличащи хиляди туристи годишно.

Финансиране: Общ бюджет 137 672 евро; ЕЗФРСР 88 110 евро; Национално финансиране 22027 евро; Местен принос 27 535 евро.

ЧАСТ VI Възможности за насърчаване на развитието на туризма чрез прилагане на СВОМР на територията на МИГ - Кирково - Златоград

Стратегията за ВОМР на МИГ Кирково – Златоград включва мерки, насочени както директно към развитието на туризма, така и към допълнителните туристически услуги, способстващи развитието на туризма.

Територията все още има неоползотворен потенциал за по-устойчиво развитие на туристическия сектор и инвестициите в това направление допълнително ще допринесат за съживяване на региона. Местната идентичност, традициите, културата и природното наследство могат да бъдат определени като силни предимства на територията. Инвестициите в културното и природно наследство ще допълнят резултатите от дейностите за подобряване качеството на живот на населението, както и за развитие на туризма и ще допринесат за сплотяване на местната общност и съхраняване на нейната идентичност. От особена важност за този приоритет е опазване на материалното и нематериално културно наследство, както и насърчаване опазването на природното наследство.

Конкретните цели на СВОМР на МИГ Кирково – Златоград, имащи връзка с развитието на туристическия сектор включват:

Стратегическа Цел 1 „Устойчиво и балансирано икономическо развитие чрез повишаване конкурентоспособността на местната икономика, инвестиции в селското стопанство, създаване и развитие на микропредприятия в неземеделски сектори, създаване на достъп до заетост“:

- **Приоритет 2:** Повишаване конкурентоспособността на местната икономика и създаване на възможности за микропредприятия извън сектор земеделие, насърчаване на устойчива заетост и професионална квалификация на заетите, **СЦ „Насърчаване на инвестициите за създаване на микропредприятия извън сектор земеделие, диверсификация на местната икономика и създаване на заетост“**, **Мярка 6.4.1 „Инвестиции в подкрепа на неземеделски дейности“**. Специфична цел на мярката е усвояването на потенциала за развитие на туризъм, съчетаващ природни и културни ценности и следните свързани с тази цел допустими дейности: Развитие на туризъм (изграждане и

обновяване на туристически обекти с до 20 помещения за настаняване и развитие на туристически услуги); Развитие на услуги във всички сектори (тук могат да бъдат включени различни сектори, насочени към предоставяне на допълнителни туристически услуги); Развитие на занаяти (включително предоставяне на услуги, свързани с участието на посетители в занаятчийски дейности) и други неземеделски дейности.

Стратегическа Цел2 „Създаване на качествена жизнена среда и повишаване на качеството на живот на местната общност чрез инвестиции в публична инфраструктура, подобряване на достъпа до социални услуги , развитие на туризма и съхраняване на културното наследство“:

- **Приоритет 1: Подобряване на средата и качеството на живот на населението, СЦ „Подобряване на публичната инфраструктура в населените места“, Мярка 7.2. Инвестиции в създаването, подобряването или разширяването на всички видове малка по мащаби инфраструктура.** Мярката ще допринесе за подобряване на инфраструктурата, зоните за отдих и т.ч. Част от допустимите дейности, свързани с развитието на туристическия сектор са: Изграждане, реконструкция, ремонт, оборудване и/или обзавеждане на спортна инфраструктура; Изграждане, реконструкция, ремонт, реставрация, закупуване на оборудване и/или обзавеждане на обекти, свързани с културния живот, вкл. мобилни такива, вкл. и дейности по вертикалната планировка и подобряване на прилежащите пространства.
- **Приоритет 2: Насърчаване на туристическите и културни дейности, СЦ „Създаване на условия за развитие на туризма и съхраняване на местното нематериално културно и природно наследство“, Мярка извън ПРСР „Инвестиции за отдих и туристическа инфраструктура и съхраняване на нематериалното културно и природно наследство на територията на МИГ Кирково - Златоград“.**

Специфичните цели на мярката включват: „Насърчаване развитието на инфраструктура за развитие на туризъм, чрез подкрепа на обекти на местното природно, културно и историческо наследство и туристическа инфраструктура“ и „Съхранение на местната идентичност и култура, чрез възстановяване, опазване и развитие на местното културно наследство и традиции, и съхранение на природното наследство“. Мярката, комбинира допустимите дейности по мярка 7.5 на ПРСР дейности, които съответстват на целите на Регламент 1305/2013 – мярка „Инвестиции за отдих и туристическа инфраструктура и съхраняване на нематериалното културно и природно наследство на територията на МИГ Кирково - Златоград “. Важен акцент в мярката е опознаването на местните традиции, опазване на материалното и нематериално културно наследство и насърчаване на екологичната култура за опазване на природното наследство. Предвидените дейности в мярката са иновативни за територията на МИГ

Кирково - Златоград и очакванията към тях са да повишат разнообразяването на социалния и културен живот на населението. Местното нематериално културно и природно наследство са един от най-силно изразените сравнителни предимства на територията. Инвестициите по мярката ще допълнят резултатите от дейностите за подобряване качеството на живот на населението, както и за развитие на туризма и ще допринесат за сплотяване на местната общност и съхраняване на нейната идентичност.